

Джуська Анна,

викладач кафедри конституційного та міжнародного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 59 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 59 Конституції України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога може надаватися безоплатно. Також цією статтею передбачено, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Право на професійну правничу допомогу, включаючи право на захист, регулюється низкою міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (1966 р.), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Європейською угодою про передачу заяв про правову допомогу (1977 р.), Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.) тощо.

Крім того, право на професійну правничу допомогу, включаючи свободу вибору захисника, регламентується значним переліком кодексів та інших законів. Зокрема, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI встановлює, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом (частина перша статті 20) [2]. Це право прямо впливає із норми Конституції України, яка міститься у частині другій статті 63, яка гарантує підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному право на захист [1]. Пункт 3 частини третьої статті 42 КПК України передбачає, що підозрюваний, обвинувачений має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату [2].

Разом з тим, у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) від 16 січня 2003 р. № 435-IV міститься поняття «право на захист». Глава 3 ЦК України має назву «Захист цивільних прав та інтересів». В статті 15 «Право на захист цивільних прав та інтересів» ЦК України зазначено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не

суперечить загальним засадам цивільного законодавства [3]. Зі змісту наступних статей глави 3 вказаного Кодексу вбачається, що захист цивільних прав та інтересів здійснюють: суд; Президент України; органи державної влади; органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування; нотаріус (статті 17, 18) [3].

Виходячи з того, що права людини – це певні можливості, в даному випадку поняття «можливість» включає в себе «вимоги», «претензії», «право здійснювати свою поведінку як свою складову», а також «право на захист» [4, с. 11].

Загалом поняття «захист» можна розглядати як діяльність визначених законом суб'єктів, спрямована на застосування правових прийомів, способів та засобів з метою забезпечення дотримання прав, свобод та інтересів особи, недопущення їх порушення з боку інших осіб та відновлення останніх у разі їх порушення [5, с. 8].

Як зазначалося вище, поняття «захист» визначено КПК України (частина перша статті 20) [2]. З цього визначення вбачається, що захист в кримінальному процесі включає в себе як самостійне здійснення особою процесуальних захисних дій, так і з правовою допомогою захисника [6, с. 22]. Захист особи від кримінального обвинувачення можна розглядати як один із видів професійної правничої допомоги. У цьому випадку професійна правнича допомога буде ширшим поняттям, ніж захист, адже вона потрібна не лише підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому, а й іншим учасникам кримінального процесу (потерпілому, свідку та ін.) [7, с. 17].

Положення частини другої статті 63 Конституції України окремо закріплює право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист [1]. А *частиною четвертою статті 131²* Основного Закону встановлена імперативна норма, що виключно адвокат здійснює захист від кримінального обвинувачення. Це положення кореспондується з частиною першою статті 45 КПК України.

Звернемо увагу на рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) в справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000. В даній справі КСУ вирішив, що «положення частини першої статті 59 Конституції України про те, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав, в аспекті конституційного звернення громадянина Солдатова Г.І. треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення, а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибрати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи» [8].

Але не слід забувати про те, що право на захист, зокрема, може бути реалізоване фізичною особою в цивільному, господарському,

адміністративному, а не тільки в кримінальному судочинстві. В даному випадку, захист – більш широке поняття за професійну правничу допомогу. Відповідно до Конституції України захист є різним за об'єктом (стосовно соціальних, фізичних та інших прав і свобод), за формами чи засобами (через суд, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні органи, політичні та інші об'єднання, чи через захисника) [7, с. 17].

На наше переконання, конституційна норма щодо виключного здійснення адвокатом представництва іншої особи в суді, а також захисту від кримінального обвинувачення, передбачає обмеження конституційного права особи на вільний вибір захисника своїх прав. Конституційне положення «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» за своїм змістом є загальним, стосується не тільки випадків захисту від кримінального обвинувачення, а й захисту прав та законних інтересів особи, що виникають з цивільних, адміністративних та інших правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями). Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.06.2019).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 10. Ст. 356.
4. Гончаренко О. М. Права людини в Україні: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 207 с.
5. Титикало Р. С. Захисна функція юридичної допомоги в адміністративно-деліктному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 18 с.
6. Бреус С. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 1. С. 19–23.
7. Личко В. С. Поняття та види правової допомоги: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 24 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р. № 13-рп/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 47. Ст. 109.

Дідик Антон,
студент групи 101 МП ННІ №3 НАВС